

Kristinuskoon kääntymisen arviointiperiaatteet Suomen maahanmuuttoviraston (Migri) linjauksissa vuosina 2015–19

Johdanto

Kysymys siitä, miten tullaan kristityksi, kytkeytyy teologisesti kristilliseen kasteeseen liittämisenä ja liittymisenä osaksi kristillistä yhteisöä ja sen uskoa. Asia on noussut esille ajankohtaisena yhteiskunnallisesti merkityksellisenä asiana esimerkiksi käsiteltäessä kristityksi kääntyneiden turvapaikanhakijoiden tilannetta. Kaste ja ulkomaalaisen suojeleminen juridisena velvoitteena eivät lähtökohtaisesti liity yhteen, mutta koska uskonto ja kristityksi kääntyminen voivat olla peruste vainolle ja siten suojeleminen tarpeelle, näitä kahta on syytä käsitellä myös yhdessä. Lisäksi uskonnon perusteella myönnettävissä turvapaikkapäätöksissä on Suomessa ollut selvä alaspäin suuntautuva trendi: kun vuonna 2015 hyväksyttiin uskonto turvapaikkaperusteena 90 prosentissa hakemuksista, niin vuonna 2017 enää 20 prosenttia (Reinikka 2019:3). Tämä merkittävä muutos on aiheuttanut huolta oikeusvarmuuden toteutumisesta.

Ohessa summaan johtopäätökset siitä, mistä lähtökohdista Suomen maahanmuuttoviraston (Migri) julkisten tiedotteiden ilmaisemissa yleisissä linjauksissa on tarkasteltu kristityksi kääntymisen arvioinnin periaatteita ja käytäntöjä etenkin vuosina 2015–2019. Koska Migri vuosina 2017 ja 2019 asiasta antamissaan tiedonannoissa vetoaa näkyvästi ja olennaisesti YK:n pakolaisjärjestön (UNHCR) vuonna 2004 asiasta antamaan ohjeistukseen, olen

käyttänyt UNHCR:n hyväksymiä suuntaviivoja apuvälineenä Migrin arviointiperiaatteiden tulkinnessa ja arvioinnissa. Mitä tästä aiheesta olisi etenkin kristillisten kirkkojen näkökulmasta ajateltava ja mihin suuntaan Migrin ja kirkkojen toimintaa olisi mahdollisesti kehitettävä tämän perusteella?

Johtopäätökset kirkkojen toimenpiteiden ja käytäntöjen kehittämisen suhteen

UNHCR:n (2004) ohjeistus on monin tavoin myös kirkkojen linjausten mukainen ja ottaa uskontotieteellisesti huomioon eri uskontojen ja yksilöiden tilanteet sekä pyrkii noudattamaan normaaleja oikeuskäytännön perusteita tasapuolisuudesta, vilpittömän mielen suojaamisesta ja heikomman osapuolen suojelemisesta myös hyvän hallintotavan mukaisesti.

”Aito kääntyminen” ja kirkot – juridinen instrumentalisointi ja kirkon usko

Perustavanlaatuiseksi kysymykseksi kirkkojen näkökulmasta jää aidon suojelun tarpeen lisäksi se, mikä on ”aito kääntyminen”? Asiaa voidaan ensinnäkin tarkastella juridisen tahdonilmaisun intention ja henkilön motivaation näkökulmasta. Tällöin lähtöoletuksena on, että ilmiselvään opportunistinen kääntyminen turvapaikan saamiseksi ei tuottaisi negatiivisia seurauksia lähimmäisissä palautustilanteissa. Kuten UNHCR:n selvityksestä käy ilmi, vainoon kuitenkin saattaa riittää jo se, että henkilö esimerkiksi tiettyyn etniseen ryhmään kuuluvana automaattisesti luetaan tiettyyn uskonnolliseen ryhmään kuuluvaksi. Lisäksi kristillinen kaste toimitettuna toimituksena voidaan myös lähtökohtaisesti katsoa uskosta luopumiseksi, mistä voi ainakin osassa muslimimaita seurata jopa kuolemantuomio (Vrt. Reinikka 2019:3 ja Maahanmuuttovirasto 2015:6). Tarvitaan siis sekä objektiivisten että subjektiivisten tekijöiden tarkkaa puntarointia todennäköisen vainotilanteen aktualisoitumisen näkökulmasta. Termin ”kääntymisen aitous” sijaan olisi asianmukaisempaa puhua esimerkiksi kasteen juridisen instrumentalisoinnin mahdollisuudesta turvapaikan saamiseksi.

Teologinen tarkastelu tuo asiaan oman näkökulmansa, johon ”kääntymisen” (*conversio*) terminä alkujaan viittaa. Sen määrittävät uskonnonvapauden sisältyvän autonomiaperiaatteen mukaisesti kristilliset kirkot itse, eikä

esimerkiksi Migrillä ole kompetenssia kääntymisen tai vakaumuksen aitouden määrittämiseksi kristillisen tradition ja kirkon itseymmärryksen mielessä. Esimerkiksi Suomen kirkonjohtajat (Suomen Ekumeeninen Neuvosto 2019) toteavat lausunnossaan:

Vakaumuksen aitoutta on vaikea arvioida ilman riittävää uskonnollista ja kulttuurista asiantuntemusta. Uskonnon lukutaito on oma osaamisalueensa, johon yhteiskunta kouluttaa muun muassa kirkkojemme työntekijöitä. Uskontoasioihin erikoistuneiden, kokeneiden asiantuntijoidemme ääntä ei kuitenkaan huomioida riittävästi turvapaikkapuhutteluissa tai hallintoelimissä. Uskonnollisen vakaumuksen aitoutta arvioivat virkamiehet, joilla tätä koulutukseen perustuvaa osaamisaluetta ei ole.

Aito kaste on suurten kirkkojen opetuksessa vedellä toimitettu kaste kolmiyhenteisen Jumalan, Isän ja Pojan ja Pyhän Hengen nimeen tarkoituksena liittää kirkon, eli hengellisessä mielessä Kristuksen ruumiin ja Jumalan lahjoittaman pelastuksen, yhteyteen. Suomen evankelis-luterilaisen kirkon kirkkojärjestys toteaa hätäkasteen yhteydessä kasteen minimikriteereistä (KJ 1991/1055 2:14): ”...tulee jonkun kirkon jäsenen kastaa lapsi vedellä kolmiyhenteisen Jumalan nimeen... Sen voi toimittaa myös muu kristitty.” Katolisen kirkon katekismus vastaavasti määrittelee artikkelissa 1284: ”... hänellä on tarkoitus tehdä se, mitä kirkko tekee, ja että hän valelee vettä kastettavan pään päälle ja samalla sanoo: ’Minä kastan sinut Isän ja Pojan ja Pyhän Hengen nimeen.’” Suomen ortodoksisessa kirkossa puolestaan asia ilmaistaan kirkon kotisivuilla näin: ”Varsinainen kaste tapahtuu upottamalla kastettava veteen kolme kertaa Pyhän Kolminaisuuden nimeen.”

Aito kääntyminen prosessina on kristillisessä perinteessä puolestaan lähtökohtaisesti sellainen, että kastettavan aikuisen tai nuoren kasteopetuksesta päävastuussa ollut pappi tai muu seurakunnan valtuuttama henkilö toteaa henkilön saavuttaneen riittävän ymmärryksen kristillisen uskon perusteista ja että hän vapaaehtoisesti haluaa ottaa kasteen ja ymmärtää sen merkityksen sekä tunnustaa kristillisen uskonsa. Niinpä Suomen evankelis-luterilaisessa kirkossa (kirkon säädöskokoelma n:o 96, § 2) ”Kirkon jäseneksi otettavan aikuisen tulee olla suorittanut rippikoulu. Aikuisen rippikoulun opetussuunnitelma laaditaan opetettavan kanssa yhdessä soveltaen piispainkokouksen hyväksymää rippikoulusuunnitelmaa ja se kestää vähintään 20 tuntia.” Katolisen

kirkon katekismus puolestaan määrittelee artiklassa 1253: ”Kasteeseen vaa-
dittavan uskon ei tarvitse olla täydellinen eikä kypsä; siihen riittää alku, jonka
tulee sitten kehittyä.” Yleisesti ottaen on kyse kristillisen elämän alun pyhästä
toimituksesta paikallisen seurakunnan elämän yhteydessä.

Ymmärrettäessä kaste Jumalan teoksi se säilyttää merkityksensä siitä huo-
limatta, että henkilön usko ja siten kasteen lahjojen vastaanottaminen olisi
puutteellista ja henkilö etäännyisi seurakuntaelämän yhteydestä. Kirkkojen ja
kristillisten ryhmien laaja konsensus on, että kaste on kerran toteutettava toi-
mitus – joskin eroavuutta on sen tulkitsemisessa, mikä on hengellisessä mie-
lessä oikea kaste. Kastetta ei voi peruuttaa, vaikka kasteen ja uskon välinen
yhteys tulkittaisiinkin eri tavoin niissä perinteissä, joissa on käytössä lapsikas-
te ja niissä, joissa edellytetään tietoisesti uskovien kastetta. Uskonnottomasta
näkökulmasta on tosin pidetty ainakin toisinaan mahdollisena kasteen rituaa-
listaa ”pois pesemistä”.

Kasteopetuksen käytännöt

Kaikissa kirkkokunnissa kasteeseen sisältyy kasteopetus, vaikka sen kes-
to vaihtelee. Suomen evankelis-luterilaisen kirkon kirkkolaissa esimerkiksi
määritellään kirkon jäseneksi liittämisen ja sitä kautta myös kasteen saami-
sen ehdoksi seurakunnan toimintaan osallistuminen kolme kuukautta (KL
1993/1054 1:3, mom.3). Tähän näyttää kuitenkin liittyvän erilaisia käytän-
töjä kirkkojen sisällä ja niiden kesken, vaikka opetuksen riittävyttä ja moni-
puolisuutta onkin yhdessä tähdennetty. Asiaa voisi kuitenkin selkeyttää, jos
Suomen Ekumeenisessa Neuvostossa keskusteltaisiin vielä lisää siitä, mikä
on hyvä aikamäärä elää seurakunnan yhteydessä ja saada kristillistä opetusta
ennen kuin voidaan kastaa. Myös opetussisällöistä olisi hyvä sopia hieman
tarkemmin sekä kuvata yhdessä sitä, miten kääntymisen aitous ja tähän liit-
tyvä kristillinen elämäntapa ymmärretään ja millainen on seurakuntaelämän
arjen todellisuus.

Oma kysymyksensä on lisäksi vaikkapa se, miten pastoraalisesti vastuul-
lisia ja tasa-arvoisia tapoja tulla seurakunnan yhteyteen ovat pohjoismaisissa
kansankirkoissa yleistyneet niin kutsutut *drop in* -kasteet. Myös tällä kohtaa
on syytä antaa sijaa yksilön tilanteen ja kulttuurisen sekä tiedollisen taustan
huomioon ottamiselle. Yleisesti ottaen kristillisen identiteetin ja kristillisen
elämäntavan rakentuminen vievät aikaa, joten ammentaminen kirkkojen yh-

teisestä kasteopetuksen perinteestä katekumenaatti-liikkeen tapaan lienee monin tavoin suositeltavaa kaikessa aikuisten kasteeseen valmentavassa opetuksessa yksilöiden lähtötasojen keskinäisistä eroista huolimatta (vrt. Katolisen kirkon katekismus, artikla 1233).

UNHCR:n suuntaviivat ja Migrin linjanvedot

Maahanmuuttovirasto viittaa tiedotteissaan todetusti YK:n pakolaisjärjestön antamaan ohjeistukseen kristityksi kääntyneiden turvapaikanhakijoiden vakaumuksen tutkimisesta. Yhtäältä Migri painottaa, että kristityksi kääntymisen selvittämisessä ”Kyseessä ei... ole uskonopillinen kuulustelu, eikä tarkoituksena ole määrittellä, kuka on oikeanlainen kristitty. Hakijan ei siis odoteta tuntevan kristinuskoa ja uskon harjoittamiseen liittyviä yksityiskohtia täydellisesti.” Silti julkisuudessa olleiden tietojen mukaan kuulemisissa on käytetty ainakin ajoittain hyvinkin yksityiskohtaisia kysymyksiä kristillisen uskon sisällöistä. Asian tutkiminen perusteellisesti edellyttäisi kuitenkin tarkempaa käytettyyn materiaaliin, työmenetelmiin ja päätösten perusteluihin tutustumista.

Käytettävissä olevan informaation perusteella UNHCR:n painotus siitä, että tiedolliseen osaamiseen ei tule panna liiaksi painoa, vaan että asiaa tulee lähestyä kristinuskon henkilökohtaisen merkityksen ja sen elämään heijastumisen kautta, mikä tarkoittaa esimerkiksi avointen kysymysten suosimista, ei näytä Migrin tiedotteen linjanvedossa täysin toteutuvan. On kuitenkin todettava, että käytännön kokemus näyttää viittaavan siihen, että tiedollisen osuuden painoarvo on Suomessa viime vuosina vähentynyt arvioinnissa. Yleisemmällä tasolla on kuitenkin havaittu, että EU:n jäsenmaissa yleisesti ottaen ylikorostuu *sur place* -tapausten eli lähtömaasta lähdön jälkeen tapahtuneiden kääntymisten luotettavuusarvioinnissa vakaumuksen osuus UNHCR:n käytämässä määritelmässä ilmaistujen uskonnollisuuden muiden ulottuvuuksien kustannuksella.

Migrin tiedotteen valossa voidaan todeta, että jos kristinuskoa ja uskon harjoittamiseen liittyviä yksityiskohtia ei tarvitse tuntea ”täydellisesti”, rima voi käytännössä olla edelleen tarpeettoman korkealla tosiasiallisia oppimisedellytyksiä ja -tarpeita ajatellen. Kuten UNHCR:n ohjeissakin todetaan, tiedollinen osaaminen ei välttämättä korreloi kokonaisvaltaiseen elämänmuutokseen liittyvän ”aitouden” kanssa. Tulee ottaa huomioon yksilölliset edelly-

tykset ja kulttuurienvälisen kommunikaation ongelmat sekä kristinuskon ja seurakuntayhteyden tosiasiallinen merkitys hakijalle (Eurooppalaisen vakau-
muskeskeisyyden kritiikistä Reinikka 2019:56–57).

Jos kristityksi kääntyminen on lähtömaassa kriminalisoitu tai vaino koh-
distuu etniseen ryhmään kollektiivisesti, ei tällöin välttämättä katsota sitä,
millainen kristitty hakija on. Esimerkiksi EU-direktiivi 2011/95/EU, artikla
10:2 eli niin kutsuttu määritelmädirektiivi toteaa: ”Arvioitaessa sitä, onko ha-
kijan pelko joutua vainotuksi perusteltu, on asiaan vaikuttamatonta, onko ha-
kijalla todellisuudessa niitä rotuun, uskontoon, kansallisuuteen taikka yhteis-
kunnalliseen tai poliittiseen ryhmään liittyviä piirteitä, jotka ovat johtaneet
vainoon, jos vainon harjoittaja liittää kyseiset piirteet hakijaan.”

Inhimillisessä toiminnassa varmistukset eivät aina toimi ja arviointivirhei-
tä sattuu. Siksi on todennäköistä, että saattaa olla tilanteita, joissa opportu-
nistiseksi osoittautuva kääntyminen voidaan ainakin juridisena tapahtumana
katsoa kasteen instrumentalisoinniksi hyötymistarkoituksessa. Kastetoimi-
tuksella ei lopulta ehkä olekaan tosiasiallista merkitystä henkilön identiteetil-
le ja elämäntavalle. Saattaa myös olla, että henkilön uskonnollisen statuksen
muutosta ei tässä tapauksessa katsota uhaksi myöskään lähtömaassa, mutta
tosiasiallinen tilanne tulee silti selvittää tapauskohtaisesti.

Kaikkiaan näyttää siltä, että tulisi selkeämmin käsitteellisesti erottaa toi-
sistaan yhtäältä juridisen oikeusvarmuuden toteutumisen varmistaminen ja
tahdonilmaisun asianmukaisuuden arviointi epäiltäessä järjestelmän hyväksi-
käyttöä sekä toisaalta ”kääntymyksen aitous” teologisena ja hengellisenä, us-
konnollisten yhteisöjen autonomiaan sisältyvänä käsitteenä. Molemmat osa-
puolet ovat perustellusti olleet huolissaan sellaisista kristityksi kääntyneistä
turvapaikanhakijoista, jotka eivät ole kysyttäessä esimerkiksi pystyneet selo-
tamaan kristillisen kasteen merkitystä.

Suomen Ekumeeninen Neuvosto (2017) on kouluttanut Migrin henki-
löstöä uskontolukutaidossa sekä tarinallisuuden lisäämisessä. Se on myös an-
tanut kirkkoille suosituksen (2017) lausunnosta kristityksi kääntyneestä turva-
paikanhakijasta. Vastaavasti seurakuntien maahanmuuttotyöntekijöiden tulisi
ymmärtää juridisten prosessien periaatteet ja tukea viranomaisia niiden mu-
kaisessa toiminnassa uskonnonvapauden ja muiden ihmisoikeuksien valos-
sa. Molemmipuolinen toisen tehtävän ja ammattitaidon kunnioitus, riittävä
vuorovaikutus sekä kompetenssin lisääminen yhdessä edesauttavat yhteistyön
kehittämistä edelleen.

Kirjallisuus ja lähteet:

- Euroopan unionin lainsäädäntö (2004). Määritelmädirektiivi 2011/95/EU, artikla 10:2. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/FI/TXT/PDF/?uri=CELEX:32011L0095&from=FI> – Viitattu 5.5.2020.
- Katolisen kirkon katekismus. <https://katolinen.fi/katolisen-kirkon-katekismus/>. – Viitattu 6.6.2020.
- Kirkkojärjestys (1991). <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1993/19931055?search%5Btype%5D=pika&search%5Bpika%5D=kirkkojarjestys#V3> – Viitattu 5.5.2020.
- Kirkkolaki (1993). <https://finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1993/19931054?search%5Btype%5D=pika&search%5Bpika%5D=Kirkkolaki> – Viitattu 5.5.2020.
- Kirkon säädöskokoelma (2004). Nro 96 Piispainkokouksen päätös kirkkoon liittyväle annettavasta opetuksesta. https://evl.fi/plus/paatokset/lainsaadanto/kirkon-saadokokoelma/saadoksia-1/nro-96-piispainkokouksen-paatos-kirkkoon-liittyvalle-annettavasta-opetuksesta?p_p_id=56_INSTANCE_Wppum7aCyetw&p_p_lifecycle=0&p_p_state=normal&p_p_mode=view&p_p_col_id=column-2&p_p_col_count=2 – Viitattu 5.5.2020.
- Maahanmuuttovirasto (2015). Kristityt käännynnaiset Irakissa. https://migri.fi/documents/5202425/5798793/61878_Suuntaus-raportti_Kristityt_kaannynnaiset_Iranissa.pdf – Viitattu 6.11.2020
- Maahanmuuttoviraston tiedote (2017). Miten kristinuskoon kääntymisen vaikuttaa turvapaikkapäätökseen? 12.6.2017. <https://migri.fi/artikkeli/-/asset-publisher/miten-kristinuskoon-kaantymisen-vaikuttaa-turvapaikkapaatokseen> – Viitattu 5.5.2020.
- Maahanmuuttoviraston tiedote (2019). Migri vastaa: Miten kristinuskoon kääntymisen vaikuttaa turvapaikkapäätökseen? 22.8.2019. <https://migri.fi/artikkeli/-/asset-publisher/migri-vastaa-miten-kristinuskoon-kaantymisen-vaikuttaa-turvapaikkapaatokseen> – Viitattu 5.5.2020.
- Ortodoksinen kirkko. Kotisivut. <https://www.ortodoksi.net/index.php/Kaste>. – Viitattu 6.6.2020
- Reinikka, S. (2019). Uskonto turvapaikka-perusteena - miten arvioidaan kristityksi kääntymisen aitous Suomessa. Käytännöllisen teologian pro gradu -työ. Painamaton opinnäyte, HY. Ethesis. <https://helda.helsinki.fi/handle/10138/301802> – Viitattu 5.5.2020.
- Suomen Ekumeeninen Neuvosto (2017). Kuinka kristityksi tullaan? Turvapaikanhakijat kristillisissä yhteisöissä -koulutus. http://www.ekumenia.fi/etusivu/ajankoh-taista_-_aktuellt/kuinka_kristityksi_tullaan_turvapaikanhakijat_kristillisissa_yhteisossa_-_koulutus/ – Viitattu 5.5.2020.
- Suomen Ekumeeninen Neuvosto (2017). Suositus kirkkoille lausunnosta kristityksi kääntyneistä turvapaikanhakijoista 25.1.2017. http://www.ekumenia.fi/sen_toimii/ihmisoikeustyo/kirkot_ja_maahanmuuttajat/suositus_kirkkoille_lausunnosta_kristityiksi_kaantyneista_turvapaikanhakijoistanbsp/?hitspic=1&chitspage=4 – Viitattu 5.5.2020.
- Suomen Ekumeeninen Neuvosto (2019). Suomen kirkonjohtajat: turvapaikanhakijoiden palautuskieltoa ja uskonnonvapautta on kunnioitettava 22.8.2019. http://www.ekumenia.fi/etusivu/ajankohtais-ta_-_aktuellt/suomen_kirkonjohtajat_turvapaikanhakijoiden_palautuskieltoa_ja_uskonnonvapautta_on_kunnioitettava/ – Viitattu 5.5.2020.
- Suomen Ekumeeninen Neuvosto (2020). Yhteinen todistus kasteesta. <https://evl.fi/documents/1327140/61244096/yhteinen-todistus-kasteesta-sen-.pdf> – Viitattu 5.5.2020.
- Ulkomaalaislaki (2004). <https://finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2004/20040301?search%5Btype%5D=pika&search%5B>

pika%5D=Ulkomaalaislaki – Viitattu 5.5.2020.
Uskonnonvapauslaki (2003). <https://finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2003/20030453?search%5Btype%5D=pika&search%5Bpika%5D=Uskonnonvapauslaki> – Viitattu 5.5.2020.

YK:n pakolaisjärjestön (UNHCR) suuntaviivat (2004). <https://www.unhcr.org/40d8427a4.pdf>
Viitattu 5.5.2020.